

Cseres u *Krvnoj osveti u Bačkoj*, donosi podatke o tragičnim događajima 1941./42. godine (tzv. novosadskoj raciji), opisuje ih i uspoređuje s krvavim radnjama iz 1944. godine. To što je mađarska okupacijska vojska u toku drugoga svjetskog rata učinila u Bačkoj, kao i novosadski događaji (kada je za samo tri dana pobijeno više od 3000 civila, Srba i Židova) bilo je uglavnom poznato i mađarskoj i našoj javnosti. O tome što se dogodilo u Bačkoj u jesen 1944. godine, o masovnom pokolju gotovo 40.000 stanovnika Mađara, većinom muškaraca, sve do danas nije bilo riječi.

Brojčane navode o poginulim i pogubljenim Srbima, Židovima i komunistima u Bačkoj od 1941. do 1944. godine Cseres je objavio na temelju zbirnih podataka jugoslavenskih organa; popis pogubljenih Mađara iz 1944. godine autor donosi na temelju podataka koje su kroz niz godina prikupljala dvojica župnika (Márton Scziucs i Jozsef Kovács). Uza sve, navode, podatke, izvore i objašnjenja koje nam daje Cseres, teško je provjeriti i sa sigurnošću odrediti koliko su vjerodostojni.

O motivima i nakanama pisanja *Krvne osvete u Bačkoj* autor govori u Riječi uz hrvatsko izdanje (7) i poglavljju Umjesto predgovora (8-16). Knjiga je podijeljena na nekoliko cjelina, pisana je publicistički bez znanstvenih pretenzija, stručne metodologije i znanstvenog aparata, sa svrhom da pruži informacije. Ako je vjerovati autoru, rad je temeljen na istraživanjima i podacima strpljivo prikupljenim desetljećima. Nakon uvodnog dijela, slijede poglavljja naslova (i podnaslova) ponekad i nejasnih: Pristalice vječnog mira (17-27), Zajednička prošlost (28-58), Slom vječnog mira (59-95), Višestruka odmazda: Vendetta (96-225), Lista mrtvih — naš izvor podataka (226-231), Nakon osvete-osude (232-248), Smrtonosna komedija na sudu (249-251) i na kraju je poglavljje Umjesto pogovora (252-253), popis literature (254), te kao dodatak hrvatskome izdanju tekst dr. Andrije Bognara »O genocidu nad Mađarima« (255-257). Ilustrativni prilozi knjizi dvije su karte: karta Bačke (i Baranje) s mađarskim imenima mjesta (3 i 259) i karta Bačke s prikazom broja ubijenih Mađara 1944. godine po naseljima i gradovima (260-261).

Ne upuštajući se u podrobniju analizu Cseresovih navoda i tumačenja, u cjelini gledano, tema je navođenjem niza nepotrebnih i suvišnih detalja razvodnjena. Tekst je često opterećen navodima, primjerima i detaljima iz bliže i dalje prošlosti koji s temom i problematikom o kojoj je u knjizi riječ nemaju nikakve veze. Vanjska (likovna) oprema knjige (N. Dogan) u mnogome nadilazi sadržaj, način obrade teme i kvalitetu ponuđenog viđenja problematike koju je razmotrio Tibor Cseres.

Vladimir Geiger

SMILJKO SOKOL — BRANKO SMERDEL, *Ustavno pravo, Školska knjiga, Zagreb, 1992., 167 str.*

Raspad jugoslavenske države i uspostava samostalne i suverene Republike Hrvatske označili su kraj totalitarnoga komunističkog režima na hrvatskim prostorima i otvorili put ustroju državne vlasti i demokratizaciji društva. Promjene su radikalne jer se radi o temeljitom mijenjanju organizacije vlasti i oblikovanju novog mehanizma s institucijama koje su primjerene demokratskom društvu. Upoznavanje tih institucija i uvid u njihovo funkcionira-

nje nameću se kao diktat vremena u kojem živimo i zato knjiga koja obrađuje tu problematiku pobuđuje posebno zanimanje i privlači našu pozornost. Takva je nedavno objavljena knjiga *Ustavno pravo* dvojice autora dr. Smiljka Sokola i dr. Branka Smerdela. Sastoji se od predgovora, deset poglavlja i popisa literature. Kako su knjigu pisala dva autora, uz naslov svakog poglavlja u sadržaju je navedeno tko ga je pripremio.

Prvo poglavlje je naslovljeno *Uvodna razmatranja — temeljna pitanja ustavnog prava* (autor S. Sokol). Za shvaćanje predmeta ustavnog prava valja najprije odgovoriti na pitanje što su to političke institucije. No odgovor na to pitanje traži prethodni odgovor na pitanje što je to politika. Autor objašnjava da politika u najširem smislu obuhvaća svjesnu djelatnost kojom se neka društvena grupa nastoji usmjeriti da bi ostvarila određene ciljeve. U osnovi se radi o mogućnosti provedbe određene volje. Zapravo, politika se iskazuje kao borba za vlast, jer tek vlast omogućuje pojedincima i grupama da pomoću nje provode svoje zamisli i izvlače određene koristi. Istodobno politika je i djelatnost kojom se pojedinačni i posebni interesi usklađuju sa zajedničkim interesima, bez čega nije moguće ostvariti njezine ciljeve. U širem smislu može se govoriti o različitim politikama, kao npr. o politici nekog sportskog društva, o kulturnoj politici, o crkvenoj politici itd. Za predmet ustavnog prava relevantna je samo jedna, a to je državna politika. Pri tome se misli na sustav institucija kroz koje se oblikuje i ostvaruje politička vlast u određenoj državi. Predmet ustavnog prava su svi oni državni i nedržavni politički subjekti (uključujući i političke stranke) preko kojih se ostvaruje državna politika. Valja napomenuti da se državna politika razlikuje od svih drugih posebnih politika po tome što raspolaze monopolom legitimne fizičke sile kao krajnjeg sredstva za ostvarenje odluka vlasti. U daljnjem raspravljanju autor objašnjava odnos prava i politike, te odnos ustavnog prava i političkih znanosti. Govoreći o metodama ustavnog prava, upozorava da se ustavno pravo uz normativističku služi i usporednom metodom, koja čini most prema političkim znanostima. Za ustavno pravo važna je i povijesna metoda jer suvremene političke institucije najčešće možemo shvatiti ako upoznamo povijest njihova razvoja. Zatim slijedi razmatranje izvora. S obzirom na to da je ustav temeljni izvor ustavnog prava, autor u podužem tekstu raspravlja o pojmu ustava, načinu donošenja ustava i načinu njegovog mijenjanja. Na kraju poglavlja opisani su struktura i temeljna obilježja Ustava Republike Hrvatske.

Drugo poglavlje *Pojam i razvitak ustavne vladavine* (autor B. Smerdel) posebno je zanimljivo jer donosi pregled razvoja ustavnosti u tri zapadne demokracije: SAD-u, Velikoj Britaniji i Francuskoj, a zatim opis sloma komunističke vlasti u Istočnoj i Srednjoj Europi. Autor utvrđuje da je već od početka osamdesetih godina XX. st. potpuno evidentan neuspjeh komunističkih režima da osiguraju privredni prosperitet i stabilan razvoj, kao i prihvatljiv politički poredak. Poglavlje završava opisom uspostavljanja demokratske vlasti u Hrvatskoj i donošenjem Ustava Republike Hrvatske 22. prosinca 1990. godine.

Slobode i prava čovjeka i građanina (autor B. Smerdel) naslov je trećeg poglavlja. Autor najprije daje pregled razvoja dokumenata kojima se jamče slobode i prava čovjeka, a zatim objašnjava socijalno-ekonomska prava koja se javljaju kao »druga generacija« prava čovjeka i građanina. Potom utvrđuje međunarodne standarde slobode i prava i analizira njihovu zastupljenost u Ustavu Republike Hrvatske. Posebni odlomak autor posvećuje političkim pravima.

Četvrto poglavlje je *Kontrola zakonitosti i ustavnosti* (autor B. Smerdel) u kojem su objašnjeni temeljni pojmovi (vladavina prava, načelo ustavnosti, načelo zakonitosti, institucije kontrole itd.). Posebno je razrađena kontrola

ustavnosti zakona u SAD-u. Zatim je obradio Ustavni sud Republike Hrvatske. Autor je objasnio jamstva za nezavisnost suda i sudaca i nadležnost Ustavnog suda Republike Hrvatske, odgovornost predsjednika Republike, te nadzor nad ustavnošću programa političkih stranaka.

Peto poglavlje je naslovljeno *Temelji državne vlasti* (autor S. Sokol) u kojem se objašnjava nastanak i razvoj teorija o narodnom suverenitetu. Autor je utvrdio da je već 1484. g. u Francuskoj na skupštini triju staleža Philipp Pot govorio o narodu kao nosiocu suvereniteta («Ako volja božja ustanovljuje kraljeve, narod je taj koji tu volju izražava»). Tijekom XVI. i XVII. st. škola prirodnog prava proglašava narod suverenim, ali smatra da se on tog suvereniteta može odreći u korist jedne ili više osoba. Unutar škole prirodnog prava razvija se i koncepcija o društvenom ugovoru, čiji tvorci žele uskladiti teoriju po kojoj vlast pripada narodu s činjenicom da se u to vrijeme sva vlast nalazila u rukama neograničenog vladara. J. J. Rousseau je prvi ustvrdio da je narodni suverenitet nedjeljiv i neotuđiv, pa ga se narod ne može odreći niti prenijeti na druge. U nastavku autor se bavi predstavničkom vladavinom, njenim ustavnopravnim temeljem, te načelom narodnog suvereniteta i predstavničkog sustava u Ustavu Republike Hrvatske. Završni dio ovog poglavlja posvećen je referendumu (pojam, vrsta, primjena).

U šestom poglavlju obrađen je *Izborni sustav* (autor S. Sokol), i to u dva dijela. U prvom se raspravlja o biračkom pravu i njegovu ostvarivanju (pojam, aktivno biračko pravo, neposredni i posredni izbori, javno i tajno glasovanje, evidencija birača, određivanje kandidata), a u drugom dijelu obrađeno je utvrđivanje izbornih rezultata. Tekst nas upoznaje s većinskim i proporcionalnim sustavom. Po sustavu relativne većine smatra se izabranim onaj kandidat koji je u nekoj izbornoj jedinici dobio najviše glasova. Prema sustavu razmjernog predstavnštva svaka politička stranka, odnosno politička grupacija, dobiva u predstavničkom tijelu onoliko zastupničkih mjesta koliko je za nju razmjerno, u odnosu prema drugim strankama, dano glasova. Autor je objasnio i izborne liste, izborni količnik, D'Hondtov, Badenski i Hareov sustav, te mješoviti sustav većine i proporcionalnog predstavnštva. Na kraju su izložena temeljna načela izbornog sustava Republike Hrvatske.

Temeljna pitanja ustrojstva državne vlasti je naslov sedmog poglavlja knjige (autor S. Sokol). Objašnjavajući strukturu, ustroj i funkciju predstavničkog tijela, autor se osvrnuo i na strukturu Sabora Republike Hrvatske. Pri tome je utvrdio nadležnosti Zastupničkog i Zupanijskog doma. Objasnio je i kriterije za razlikovanje zakonodavne, upravne i sudske funkcije, te poremećaje nadležnosti.

Osmo poglavlje je *Načelo diobe i načelo jedinstva vlasti i oblici njihove primjene* (autor većeg dijela poglavlja je S. Sokol, dok je sustav predsjedničke vlade obradio B. Smerdel). Najprije je prikazan ustroj (organizacija) vlasti, te teorije o diobi vlasti. Gotovo istodobno s oblikovanjem teorije o diobi vlasti razvija se i načelo jedinstva vlasti. Tako su, na primjer, za Rousseaua zakonodavna i izvršna funkcija dijelovi jedne jedinstvene i nedjeljive vlasti. U nastavku se raspravlja o sustavu predsjedničke vlade uz analizu tog modela u SAD-u, gdje je njegova primjena omogućila razvoj posebnog oblika odnosa između najviših federalnih tijela, zakonodavstva, izvršne vlasti i sudstva, utemeljenog na različitim oblicima međusobnog utjecaja. Pod neposrednim utjecajem SAD taj su sustav organizacije vlasti nakon stjecanja nezavisnosti prihvatile brojne zemlje Afrike. Od azijskih zemalja uspostavljen je samo u Južnoj Koreji i Filipinima. Međutim, preuzimanje predsjedničkog modela organizacije vlasti u mnogim se zemljama nije pokazalo uspješnim, jer se on pretvorio u potpunu dominaciju državnog poglavara. Smjena na državnom vrhu tih zemalja u mnogim slučajevima događa se državnim ili vojnim udarima, gdje se gotovo u pravilu smjenjuju vojni i civilni režimi. U posljednjem odlomku

ovog poglavlja prikazan je sustav parlamentarne vladavine. Taj je sustav od početnog oblika ograničene monarhije pa do današnjih dana, unatoč velikim promjenama njegove gospodarske i političke okoline, uspio sačuvati i svoju temeljnu vrijednost, a to je određeni stupanj ograničenja i djelotvorne kontrole političke vlasti. Ustavopravni mehanizam parlamentarnog sustava kroz dualitet vlasti osigurava ravnotežu koja sprečava bilo egzekutivi, bilo legislativi da prigrabi suviše velike ovlasti i postane apsolutna. Zatim je prikazano konkretno funkcioniranje parlamentarizma i, naposljetku, mješoviti parlamentarno-predsjednički sustav suvremenih zapadnoeuropskih demokracija.

U devetom poglavlju prikazano je *Ustrojstvo vlasti Republike Hrvatske* (autori S. Sokol i B. Smerdel). Najprije su objašnjeni razlozi prihvatanja polupredsjedničkog sustava. Smatralo se, tvrde autori, da on pomiruje dva osnovna zahtjeva uspješnog funkcioniranja ustroja vlasti suvremene države: vrlo visok stupanj političke demokracije i stabilnost političkog sustava. Prikazane su nadležnosti predsjednika Republike i njegov odnos prema Saboru i Vladi, a objašnjen je i izbor predsjednika Republike. U nastavku su utvrđene ovlasti, dužnosti i ustroj Vlade Republike Hrvatske, te lokalna samouprava i uprava.

Posljednje, deseto poglavlje je *Složene države i državne zajednice* (autor B. Smerdel). Najprije je prikazan američki model zajednice, te različita imitiranja tog modela. Nadalje je opisana propast komunističkih mnogonacionalnih federacija, a zatim je objašnjena razlika između konfederacije i federacije. Istaknuto je da konfederacija nije subjekt međunarodnog prava i da države članice u međunarodnim odnosima istupaju samostalno. Što se tiče Europske ekonomske zajednice utvrđuje se da ona u svjetskim razmjerima predstavlja nov oblik udruživanja država. Teoretičari europske integracije razvili su tzv. teoriju funkcionalizma, postupnog i strpljivog građenja jedinstva u pojedinim funkcijama za koje postoji jasan politički i gospodarski interes.

Povjesničari su nerijetko u situaciji ne samo da istražuju povijesne korijene aktualnih zbivanja i da objašnjavaju povijesne procese koji su u tijeku, nego i da daju objašnjenja funkcioniranja institucija demokratske vlasti u prošlosti i sadašnjosti. Od njih se to traži pod pretpostavkom da su upoznati s povijesnim razvojem demokracije i parlamentarizma na Zapadu, čije uzore slijedi novi ustroj hrvatske države. No, kako u oblikovanju novog ustavnog stanja u Hrvatskoj ima pojedinosti koje su po prirodi stvari bliže pravnoj nego povijesnoj znanosti, treba posegnuti za literaturom koja će povjesničaru u tome pomoći. U tom pogledu knjiga *Ustavno pravo* svojim sadržajem pruža nezaobilazan priručnik. Premda naslov knjige upućuje na njezinu usmjerenost prema pravnicima — a i objavljena je kao sveučilišni udžbenik za studente prava — ona je višestruko neophodna literatura i za povjesničare, posebno za nastavnike povijesti. Knjiga se bavi znanstvenim utemeljenjem načela i institucija suvremene države, ali ona znatnim dijelom objašnjava i ustavnopravno stanje Republike Hrvatske. Kombinacijom povijesnog i poredbenog pravnog i političkog pristupa suvremenom stanju predstavničke vladavine u ovoj knjizi nalazimo valjana stručna tumačenja povijesne dimenzije suvremene demokratske vlasti na Zapadu i opis ustroja suvremene Hrvatske. Zato je treba čitati i koristiti se njome.

Hrvoje Matković